

Hajulla ympäristöstä ja muita aistillisen tietämisen tapoja
Virpi Kaukio

Abstrakti

Ihmisissä on paljon enemmän vainukoiraa kuin on uskottu. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on todettu, että ihmisen hajuaisti on luultua parempi. Toinen hajuaistia vähättelevä uskomus liittyy kieleen. Koska hajuille ei ole niin sanottua omaa sanastoa tai muuta abstraktiota, on pidetty vaikeana kuvailla hajuja yleispätevästi. Jopa periaatteessa positiivisesti erilaiseen aistitietoon suhtautuvan mielestä hajun kokemuksen tavoittaminen sanoin on yhtä vaikeaa kuin yrittää kuvailla ilmaa. Tahatonta kenties, mutta vertaus on osuva: haistelemisen tapahtuu hengityksen avulla. On silti totta, että hajuaisti on jäänyt sekä arkihuomioissa että tutkimuksessa marginaaliin. Kuitenkin, kun huomio kiinnitetään hajuaistiin, se herättää mielenkiintoa, jopa intohimoja sekä hyvässä että pahassa. Ja jos ihmisiltä kysytään varta vasten hajuaistin kokemuksista, kielellisistä ongelmista ei ole tietoaakaan, vaan hajukuvausten skaala ulottuu aineellisen lähteen pikkutarkasta tunnistamisesta ja raportoinnista syvälliseen tilanteiden ja tunteiden tulkitsemiseen.

Hajuaisti on tietämisen väline siinä missä muutkin aistit. Sillä on luonnostaan varoittajan ja houkuttajan tehtävät, mutta kulttuurisena aistina sillä on myös muita merkityksiä. Hajuhavainto sisältää sekä aistein saadun informaation että aistitiedon tulkinnan yhdistettynä muistoihin ja assosiaatioihin – toisin sanoen sekä aistillisen että kognitiivisen puolen. Esityksessäni nostan esille hajuaistille ominaisia ja erityisiä piirteitä, joiden kautta ympäristön kokemisen ja siitä tiedon ammentamisen kirjo kasvaa.

Esityksessäni väitän, että ympäristöä kannattaa haistella ja haistelemista opetella. Otan esille muutamia syitä. Sen lisäksi, että haistelemisen toteuttaa tiedon intressiä, usein myös automaattisena ja varsinaisesti huomioimatta, sillä voi torjua aistideprivaatiota. Haistelemisen myös on terveellistä. Sillä on kytkös tunteisiin ja muistiin. Haistelemisen ruokkii kuvittelukykyä. Esityksessäni perustelen nämä väitteeni.

Tarkastelun vuoksi hajuaisti ansaitsee tulla nostetuksi keskiöön. Hajuaistia ei kuitenkaan voi tyystin eristää muista aisteista; se on vain osa ruumiillista suhdetta ympäröivään maailmaan. Erilaiset analogiat muiden aistien alueille ovat hajuaistin tutkimisessa välttämättömiä. Aistit vaikuttavat toisiinsa. Ne vahvistavat, kumoavat ja muuntavat kokemusta. Tieto näistä mekanismeista voi auttaa suunnittelemaan parempia toimintaympäristöjä ihmiselle.